

FORGÁCS PALKÓ (1928–1947)

Ezeket a verseket egy tizenéves fiú írta a háború utáni első években, a nemzedéki és személyes Sturm und Drangnak abban a kurta periódusában, amikor korosztályunk kibújt a tojásból.

Forgács Palkót, még megismerkedésünk előtt, a Nyugati pályaudvar bal oldali (érkezési) előterében láttam először 1945. március első napjaiban. Mindketten egy Szegedre induló Nemzeti Segélygyerekvonatra igyekeztünk feljutni, ki-játszva az ott csizmásan-kucsmásan parancsnokló Vadas Sára (Vas Zoltáné) éberségét. Mindketten túl voltunk ugyanis a korhatáron, s miközben térdünket rogyasztva próbáltunk belesimulni a nálunk három-öt évvel fiatalabb gyerekek tömegébe, valójában éppen „felnőtt”-életünk első, békés kalandjára indultunk a háborúvég életveszélyes kalandjai után.

Szegeden Palkó valamiképpen megtudta, hogy egy atyai barátom jóvoltából kétszobás albérlettel rendelkezem. Megkeresett, s így hamarosan öcsémrel és az ő unokatestvérével, Gergely Péterrel együtt négyesben tanyáztunk az alsóvárosi „tisztes ögyveznél”, amint ő nevezte a nénit. Az ilyenféle szellempetárdáival és persze emberi bájával kezdett elbűvölni, s ezzel kezdődött élete végéig tartó barátságunk (és máig sem lezárult párbeszédünk).

F. P. budapesti kétgyermekes zsidó értelmiségi családban nevelkedett. Apja, Forgács Vilmos, az Orion rádiógyár egyik alapítója és vezetője volt, aki mellesleg szenvedélyesen, sokat – és sokszor igen jól – festett. A család erős egyénisége azonban az anya, Herta volt. 1944 nyarán apja Raoul Wallenberg mentőakciójának egyik fő munkatársa lett, s egy ideig Palkó is a

svéd követség számára végzett valamilyen küldöncszolgálatot. A legveszelebbes téli hónapokban Gábor bátyjával együtt Wallenberg Üllői úti „Schutzpass-irodájában” húzódott meg.

Itt készült az a tréfás-ironikus történelmi „metszet”-sorozat a svéd menlevél, a Schutzpass „világtörténetéről” és művészettörténeti szerepéről, amely a múlt évi várbeli Wallenberg-kiállításon is látható volt. A rajzok nagyobbik felét a két Forgács fivér, de főként Palkó készítette, több mint kitűnő rajzkészséggel. Ezeket is a tehetség fénye ragyogott, mint minden, amit csinált.

A Wallenberg-élmény tovább dolgozott benne. Amikor a Wallenberg-émlékbizottság 1946 júniusában a Zeneakadémia nagytermében megemlékezést rendezett a budapesti zsidóság legbátrabb védelmezőjéről, a pódium fölé, a címer helyére feszített csomagolópapírra Palkó rögtönzött tussal egy Wallenberg-profilt, s ő tartotta az egyik beszédet is: német nyelvű, költői jellemzést és emlékezést a „szégyenkező részvét” által hajtott hősről, a keresztes lovagok kései utódáról. De Wallenberg, mondta, még inkább „az apostolok méltó utóda volt, a jót a jóért cselekedte, nem kért és nem várt érte semmit. Tudta, hogy az ember gyenge és aljas, de nem kívánta megjavítani, csupán segíteni akart”. S úgy látszik, 1944-ben különösen imponált a kamasz fiúnak a hős póztalansága, viharkabátos lezserése, a Nyugat szabad embe-rét idéző eleganciája. Számára és sokak számára Wallenberg „visszaadta a hitet abban, hogy vannak és lesznek olyan lények, akik önzetlenül útjába állnak a föld alatti hatalmaknak”.

Ez a hangnem azonban inkább kivételes volt nála, mert a tekintélytisztelet ép-

pen nem tartozott jellemző vonásai közé. Elöttem például ő kezdte ki először ifjúkorunk sok bálványát. Részben Füst Milántól eltanult vesező és mazsolázó kritikával fogadta el, illetve vetette el Rilke vagy József Attila egy-egy versét, szakaszt vagy verssorát. – Nézd csak, mondta, hogy lerontja például a HAZÁM-at ez a sor: „*Totyogjon, aki buksi medve...*” Szerinte József Attila egész sor remek versét elrontotta egy-egy „mérgező” rossz sorral.

Bizony, tiszteletlen volt, s ezzel sokakat magára haragított Füst Milántól Szabolcsi Miklósig és Eörsi Gyuláig, az egykori Vörösmarty cserkészcsapat vezetőiig, akik végül is kiadták az útját. Kesernyész daccal vette tudomásul, hogy többé nem kívánatos a csapat – kamaszkora legfőbb formáló közössége – túráin és táborozásain. De eközben jól tudta, hogy nem is képes magát alávetni bármely közösség szabályainak és rituáléjának. Ehhez túl szabad volt a gondolkodása, és túl kíméletlenül vágott az iróniája. Villámgyors rípszókat és megsemmisítő telitalálatait szeretteinek szűk körén kívül alig valaki tudta elviseelni.

Ugyanakkor szenvedett is ettől az arisztokratikusnak érzett különállástól, s kereste az új közösséget, a valahova tartozás lehetőségét. Utolsó közös nyarunk, 1947 végzetes nyara azzal telt, hogy lassan-lassan meggyőztük egymást: fel kell adni individualista, értelmiségi gögünket, s bármily otromba és dogmatikus is a kommunizmus ideológiája, a Nyugat érezhető kulturális hanyatlása közepette (lásd: UNTERGANG DES ABENDLANDES) le kell gyűrni viszolygásunkat, s a „tömegek” uralmát és kultúráját, végső soron a „megifjító barbárságot” kell elfogadnunk.

Íme, ez volt a „teóriánk”. De emellett éppen ő nevezte meg egyik legfőbb belső motívumunkat: az osztálybűntudatot.

Nem véletlenül támadt ez a szójátékos ötlete (a többi sok száz között). Elsőéves magyar–angol szakos egyetemista korá-

ban többek közt a vallástörténet és a drámatörténet összefüggései izgatták, s a görög drámáról szóló tanulmánytöredéknek ezek voltak a kulcsszavai: *bűntudat – bűnbak – megváltás*.

Megváltás! Csaknem mindig ezzel a szóval jelölte saját életének – s ugyanígy valamennyiünk életének – megoldását. Természetesen nem pusztán egzisztenciális vagy racionális irányú megoldásról volt itt szó. A „megváltás” egyrészt a tökéletes, másrészt a mindenre – alkotásra, szerelemre, politikára, életmódra – kiterjedő megoldást jelentette. Ennél alább persze nem is akartuk adni. Tizennyolc éves korában az ember még nem ismer kompromisszumot.

Alig kell mondanom, hogy ebben az időben már nem elsősorban a szikrázó szellemű és kivételesen művelt társasági lényt láttam, becsültem és szerettem Forgács Palkóban, hanem korosztályunk egyik magányos és szenvedő, igazi útke-resőjét. (Természetesen mindenki magányos volt, aki nem csatlakozott már 1945-ben a Kommunista Párthoz, vagy nem tartozott eleve az egyházhoz vagy más erős közösséghez.) Palkó lázas türelmetlenséggel kereste a zavaros állóvízből kivezető utat, a megváltást, s művészi, költői alkatára vall, hogy nem csupán, sőt nem is elsősorban fogalmi eszközökkel, noha briliáns agya nagyon is alkalmas volt a tiszta fogalmi gondolkodásra.

A környező világhoz való lázadó, játékos-ironikus, de egyben kamaszosan érzelmes viszonyát, a politikához és a művészethez, az elithez és a tömegekhez, a felnőttiséghez és a nőkhöz való viszonyt rövid élete utolsó hónapjaiban A NAGY KIRÁLY című, az ifjú Mátyásról szóló, befejezetlenül maradt drámába írta.

Nem filozófiai tandrámát űrt. Ellenkezőleg. A darab csaknem versben, többnyire ritmikus prózában lüktető, hol játékos, hol kemény összecsapás-sorozat Hunyadi Mátyás és prágai, majd budai környezete között. A bevezető, első szín félhomá-

lyában három-négy közember beszélget a budai várban. (Shakespeare-i típusú felvezetés a cselekményhez.)

„Egy alak: Tavaszi szél: vizet áraszt.

Másik: A hold vizet dagaszt.

Harmadik: Török hajót hoz, bácsi. Török zászló a félhold is az égen. S a Göncöl cseh szekér. Ültet a háztetőre piros kakast – tüzet.

Egy öreg: Szél, tavasz tüzet hoz.

Első: Meg új királyt.”

Az egész darab, azaz legalábbis az elkészült néhány jelenet a felnőtte válás problémája körül forog. A királlyá kikiáltott Mátyásnak választania kell a bábkirályság, azaz a főuraknak átengedett kormányzás és a valódi uralkodás, hatalomgyakorlás között. S megjelenik a szerelem Palkó által már megélt megkettőzése is: a játékosan civódó, tündéri kamaszszerelem (Podjebrád Katalin) és az érett nőhöz (Garai Ágnes) fűződő vonzalom konfliktusa.

A nagy elhatározás előtt apja, Hunyadi János képe előtt mondja Mátyás: „Holnap reggel már Budán leszek... Na? Én a törököket kiverem, és Frigyeset fölpofozom. Én jövő utánra húszéves leszek. (Bámul. Büszkén) Már meg is halhatok...!”

A korai halálnak ez a különös előérzete a versekben is fel-felbukkan. Különösen egy itt nem közölt, legutolsó, ÉVÁHOZ című versében, amely csak töredéksorokban maradt fenn:

„A víz továbbzalad a fák között,
fölette jár a szél, a szél alatt
a víz tovább fut, magasra száll a nap,
ők tudják jól, hogy megtaláltalak,
és tudják mind, hogy elvesztlek megint.

És mindegyike így szól – a levelek
s a part alatt a víz, hogy elveszejtelek
s hogy elveszejsz...

S a vak Dunába írja, hogy szerettelek.”

A vers a Duna mellett íródott, Lupa-szigeten, ahol egy párizsi út helyett nya-

raltunk 1947 júliusában. Eredetileg ugyanis a Sorbonne nyári nyelvtanfolyamára akartunk kijutni, megvolt már az útlevelünk, de a franciák – máig sem érthető okból – megtagadták tőlünk a vízumot. Ez lett a végzete. A Duna vízének közvetítésével elérte őt is az azon a nyáron járványszerűen terjedő gyermekbénulósos fertőzés. Egy reggel olyan rosszul lett, hogy megkért, vigyem le csónakon újpesti lakásukhoz (az ostromban tönkrement lakásuk helyett 1945 óta, bánatára, az Egyesült Izzó egyik igazgatói lakásában élt a család). A vizen azt mondta: – Meg fogok halni.

A fertőzés olyan erős volt, a gyógyítás eszköztára pedig akkor még oly kezdetleges (vastüdőt sem sikerült szerezni), hogy néhány nappal később, július 27-én a búcsúvers Évájával és Bak Jánossal már csak holtan láttuk viszont a László-kórházban.

Az a néhány ember, aki utolsó éveiben közel állt hozzá, soha nem tudott beletörődni hirtelen elvesztésébe, s még kevésbé abba, hogy – ha már nem tudott is kibontakozni – az az ígéretes opus, amit tizenkilenc éves koráig teremtett, ismeretlen maradjon és végképp feledésbe merüljön íróasztalaink fiókjában. Mi őt zseninek tartottuk, korosztályunk egyik legnagyobb irodalmi és szellemi ígéretének. Az elmúlt évtizedekben – idestova csaknem fél évszázada lesz, hogy meghalt! – jó néhányszor, jó néhány lapnál tettem kísérletet a Mátyás-dráma és a versek publikálására. Az elhárító válaszokban a tehetség elismerése mellett mindig az szerepelt: az a baj, hogy folytatás már nem várható...

Igaz. De az egyszerű természeti tünény is lehet olyan jelentős, hogy közfigyelmet érdemeljen. És azt hiszem, apja, Vili bácsi fogalmazott a legpontosabban, amikor a temetésén átölelt, és annyit mondott: csillag volt.

Lupa-sziget, 1993. augusztus

Litván György